

JOLANTA CIAK

jociak4@gmail.com

*Identyfikacja problemów i korzyści z wdrożenia audytu
wewnętrznego w jednostkach samorządu terytorialnego.
Wyniki badań*

Identification of Problems and Benefits of Internal Audit Implementation in Local Government Entities.
Research Results

Słowa kluczowe: audyt wewnętrzny; jakość usług; kontrola wewnętrzna; ryzyko finansowe i operacyjne

Keywords: internal audit; service quality; internal control; financial and operational risk

Kod JEL: H83; M42

Wstęp

W Polsce w sektorze finansów publicznych obowiązek prowadzenia audytu wewnętrznego regulują zapisy ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych. Zgodnie z art. 272.1 „Audyt wewnętrzny jest działalnością niezależną i obiektywną, której celem jest wspieranie ministra kierującego działem lub kierownika jednostki w realizacji celów i zadań przez systematyczną ocenę kontroli zarządczej oraz czynności doradcze”.

Audyt wewnętrzny wspiera organizację w osiągnięciu jej celów przez systematyczne i metodologiczne podejście do oceny i poprawy efektywności procesów zarządzania ryzykiem, kontroli oraz zarządzania organizacją [*Standards the Professional Practice of Internal Auditing*, 2001, s. 1]. Audytor wewnętrzny powinien dostarczyć

kierownictwu jednostki informacji, które zapobiegną materializacji istotnych ryzyk, a także przedstawić usprawnienia systemowe, których efektem będzie poprawa skuteczności i efektywności działania jednostki.

Celem artykułu jest identyfikacja działań, problemów i korzyści wdrożenia audytu w jednostkach samorządu terytorialnego, wskazanie najczęściej pojawiających się rodzajów ryzyk, na które jest narażona jednostka oraz stworzenie rankingu działań sprzyjających wzrostowi jakości usług publicznych. Dla realizacji wskazanego celu w 2016 r. przeprowadzono badanie ankietowe, które było kontynuacją rozpoczętych w 2015 r. badań pilotażowych. Badaniem objęto kolejne jednostki samorządu terytorialnego z 14 województw. Uzyskane wyniki pozwoliły szerzej spojrzeć na instytucję audytu i jego rolę w sektorze samorządowym. Analiza przyczyniła się do zidentyfikowania ryzyk i stworzenia rankingu działań mających wpływ na wzrost jakości świadczonych usług publicznych.

1. Audyt wewnętrzny a kontrola wewnętrzna

Przegląd literatury przedmiotu skłania do stwierdzenia, że pojęcie „audyt wewnętrzny” stosuje się zamiennie z pojęciem „kontrola wewnętrzna”. W praktyce oba terminy różnią się od siebie ustalonymi celami. Celem kontroli jest racjonalne zapewnienie, że zostaną osiągnięte kierunki działania organizacji dotyczące zgodności z prawem, efektywności i wydajności operacji gospodarczych oraz prawdziwości sprawozdań finansowych [Waściński, Sławińska, 2013, s. 58–60]. Kontrola wewnętrzna jest narzędziem, które służy wykrywaniu błędów i nieprawidłowości w konkretnych sytuacjach, z określeniem odpowiedzialności. Audyt wewnętrzny koncentruje się natomiast na niedociągnięciach systemów i ich korygowaniu [Tyrańska, 2014, s. 192]. Stanowi on jeden z elementów kontroli wewnętrznej. Zdaniem H. Szymańskiej audyt wewnętrzny pełni szersze funkcje niż kontrola wewnętrzna. Wynika to z faktu, że nadzoruje on również jej mechanizmy [Szymańska, 2009, s. 36]. A. Adeniyi wskazuje, że audyt jest częścią kontroli wewnętrznej wprowadzonej przez kierownika jednostki [Adeniyi, 2004]. Powinien on udzielić zapewnienia, że system kontroli wewnętrznej działa w sposób prawidłowy [Szymańska, 2007, s. 35]. B. Filipiak uważa, że bez kontroli opartej na wynikach audytu trudno o sprawne i racjonalne funkcjonowanie jednostki w dłuższym okresie [Filipiak, 2007, s. 26].

C.N. Van Gansberghe podkreśla, że efektywność audytu powinna być oceniana przez stopień, w jakim przyczynia się do wykazania wysokiego poziomu świadczonych usług publicznych [Van Gansberghe, 2005]. R. Moeller z kolei stwierdza, że „Audytorzy, którzy skutecznie wykonują swoje zadania, stają się ekspertami w projektowaniu i wdrażaniu wszystkich typów mechanizmów kontrolnych oraz odpowiednich praktyk”. Od audytorów nie należy jednak oczekiwać, że dorównają biegłości technicznej i organizacyjnej specjalistów z poszczególnych obszarów

działalności jednostki, mogą być jednakże pomocni w uzyskaniu wyższej skuteczności [Moeller, 2015, s. 27]. Stąd wzmocnienie roli audytora w jednostce może przyczynić się do poprawy jej funkcjonowania [Awuah, 2015, s. 42–53].

Współcześnie uznaje się audyt za narzędzie nowoczesnego zarządzania [Flynn, Schroeder, Sakakibara, 1994, s. 11; Kiziukiewicz, Sawicki, 2012, s. 293; Waściński, Sławińska, 2013, s. 58].

2. Metodyka badań

Badanie zostało przeprowadzone w okresie sierpień–październik 2016 r. i stanowi kontynuację badania pilotażowego z 2015 r. w wybranych jednostkach sektora finansów publicznych (w tym w jednostkach samorządu terytorialnego dwóch województw) [Ciak i in., 2016; Ciak, 2016a, 2016b; Ciak, Voss (w druku)]. Przedmiotem niniejszego badania były pozostałe jednostki samorządu terytorialnego 14 województw funkcjonujących w Polsce.

W celu rozpoznania działań, problemów i korzyści z audytu wewnętrznego przygotowano kwestionariusz badawczy (ankietę), który rozszerzono o dodatkowe pytania, stanowiące uzupełnienie ankiety w ramach badania pilotażowego. Ankiety tę rozesłano pocztą – listem poleconym. Przesłano ją do 684 jednostek wybranych losowo z listy Urzędów Miast, Urzędów Gmin oraz Starostw Powiatowych 14 województw. Otrzymano zwrot 380 kwestionariuszy. Spośród 380 ankiet w 61 wypełniono tylko pierwszą część. Do dalszej analizy wzięto zatem tylko 319 ankiet.

Ankieta badawcza składała się z 33 pytań podzielonych na dwie części. W pierwszej znajdowały się ogólne dane dotyczące badanej jednostki. Druga część ankiety dotyczyła m.in. rodzajów audytu, procedury, przydatności oraz uzyskiwanych efektów. W ankiecie znalazły się zarówno pytania zamknięte, jak i otwarte.

3. Spostrzeżenia jednostek samorządu terytorialnego w zakresie wdrażania audytu wewnętrznego – wyniki badań

Biorąc pod uwagę odpowiedzi na poszczególne pytania, można zauważyć, że większość badanych (81,8%) za przyczynę wprowadzenia audytu wskazywała obowiązek prawny. Ponieważ odpowiadając na to pytanie, ankietowani mieli możliwość zaznaczenia kilku opcji, sumując odpowiedzi zawierające pkt 1 (obowiązek prawny), dla 92,2% jednostek (294) podstawą do wprowadzenia audytu były przepisy ustawy o finansach publicznych (art. 274.3).

Generalnie badane jednostki nie miały większych problemów z wdrożeniem audytu wewnętrznego (96,2%). Do realizacji zadań audytu zatrudniano audytorów wewnętrznych (etat w jednostce – 67,5%) lub korzystano z usług audytora niezatrudnionego w jednostce (33,5%).

Zakres prac audytu realizowany był zgodnie z planem audytu po uwzględnieniu bieżących potrzeb jednostki (47,1%) lub z planem audytu ustalonym na rok następny (40,2%).

W większej części podmiotów nie były organizowane coroczne spotkania, na których omawiano wyniki prac audytu (63,3%). Wśród jednostek, w których owe spotkania się odbywały (36,7%), wskazywano m.in. na następujące zakresy merytoryczne tych spotkań:

- omówienie wyników audytu (36%),
- omówienie planu audytu (8,6%),
- oba wymienione powyżej elementy (25,7%),
- zarządzanie ryzykiem bądź weryfikacja obszarów ryzyka (12,9%).

W 84,3% jednostek w ramach procedur audytu informowano pracowników z wyprzedzeniem o audycie. Akcentowano również, że audytor wewnętrzny wyjaśniał każdorazowo badanym jednostkom cel i zakres zadań audytu (95,6%).

Jak wykazało badanie, wdrożenie i przeprowadzenie audytu wewnętrznego częściowo stanowiło dodatkowe obciążenie dla pracowników działów objętych audytem. Według 40,4% badanych takim obciążeniem było: składanie wyjaśnień w trakcie realizacji zadań; przygotowywanie dokumentów; sporządzanie zestawień dla audytora. Niemniej w badanych jednostkach starano się minimalizować wpływ prowadzonego audytu na bieżącą pracę komórek. Jednocześnie istniała możliwość bieżącego zgłaszania swoich sugestii przez pracowników w celu usprawnienia procesu i prac audytu. Potwierdziło to 94,4% jednostek. Wywierało to pozytywny wpływ na prawidłowość przeprowadzenia audytu i wskazywało na wzrost świadomości pracowników w kontekście ich współodpowiedzialności za sprawne funkcjonowanie jednostki.

Wśród osób, które korzystały z wyników audytu wewnętrznego, wskazywano najczęściej kierowników jednostki (31,9%) lub kilka osób jednocześnie. Odpowiedzi w tej kwestii zostały zawarte w tab. 1.

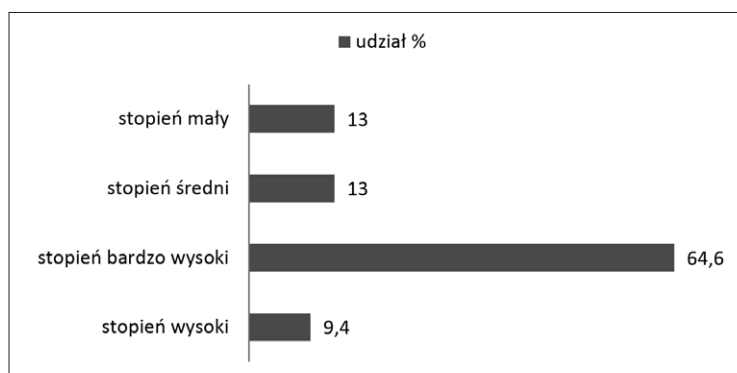
Tab. 1. Osoby korzystające z wyników audytu wewnętrznego w jednostkach samorządu terytorialnego

Wyszczególnienie osób	Liczba głosów	Udział (%)
Kierownik jednostki	102	31,90
Kierownik jednostki i skarbnik	77	24,10
Kierownik jednostki, skarbnik i pracownicy komórki audytu	42	13,20
Kierownik jednostki, główny księgowy i skarbnik	36	11,30
Kierownik jednostki, główny księgowy, skarbnik i pracownicy komórki audytu	27	8,50
Kierownik jednostki i pracownicy komórki audytu	20	6,30
Inne osoby (pracownicy audytowanych jednostek, kierownicy audytowanych jednostek, pozostali pracownicy)	15	4,70
Razem	319	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Sprawozdania z audytu zawierają szereg informacji istotnych dla poprawy funkcjonowania badanych obszarów. 64,6% badanych zaznaczyło odpowiedź stopień

wysoki, a 9,4% – bardzo wysoki. W sumie na mały i średni stopień wykorzystania sprawozdań wskazało 26% ankietowanych. Warto podkreślić, że wśród tych 26% ankietowanych odpowiedzi były skorelowane z odpowiedziami negatywnymi na wcześniejsze pytania (brak spotkań w celu omówienia wyników audytu, planu audytu czy weryfikacji obszarów ryzyka). Kwestie te przedstawiono na rys. 1.

Rys. 1. Stopień poprawy funkcjonowania badanych komórek w jednostce według ankietowanych

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Uzupełnieniem do pytania o stopień poprawy było kolejne, dotyczące kwestii wpływu wyników ujętych w sprawozdaniu z audytu na poprawę funkcjonowania badanych obszarów. 53,6% ankietowanych zaznaczyło odpowiedź TAK, 43,2% – częściowo TAK, a pozostałe 16% – NIE. Odpowiedzi: częściowo TAK oraz NIE – skorelowane były ze słabą współpracą audytora z jednostką, a także z brakiem spotkań kierownictwa z audytorem. 53,6% badanych potwierdziło poprawę funkcjonowania jednostki w wyniku działań audytu wewnętrznego. Wśród odpowiedzi pozytywnych warto wskazać na następujące kwestie:

- realizacja zaleceń (rekommendacji) audytorskich,
- uświadomienie znaczenia funkcjonowania procedur wewnętrznych i ich ujednolicenie,
- eliminacja dotychczas popełnianych błędów,
- wskazanie ryzyk w danym obszarze działalności jednostki i ich ograniczenie,
- zdobycie wiedzy i nowego doświadczenia przez kierowników jednostki,
- podniesienie świadomości u poszczególnych pracowników na temat jakości świadczonych usług publicznych.

W kwestii oceny instytucji audytu wewnętrznego w danej jednostce 84% badanych uznało ją za przydatną, 3,8% – za nieprzydatną, z kolei nie miało zdania w tej kwestii 8,4% (3,8% badanych nie zaznaczyło żadnej odpowiedzi).

Zważywszy na dwuczłonowość tego pytania, ankietowani mogli wskazać, co ich zdaniem stanowi o przydatności audytu lub jej braku. W odpowiedziach ankietowani podkreślali, że audytor wewnętrzny zwraca uwagę na niedociągnięcia w za-

kresie działalności finansowej, operacyjnej i informatycznej. Wyniki sprawozdania z audytu: stanowią istotną informację dla kierownika jednostki, ukazują bowiem rzeczywisty obraz pracy poszczególnych wydziałów; wpływają na wzrost jakości wykonywanej pracy i świadczonych usług; dają możliwość spojrzenia na pewne zagadnienia z innej perspektywy; zwracają uwagę na problemy występujące w działalności jednostki. Audytor wewnętrzny w sprawozdaniu przedstawia propozycje usunięcia nieprawidłowości oraz wskazuje luki w funkcjonowaniu kontroli zarządczej.

Kolejne pytanie dotyczyło wpływu audytu wewnętrznego na wzrost jakości świadczonych usług w kontekście doświadczeń badanych jednostek. Większa część ankietowanych (81,5%) wskazała na taki wzrost, a 17,2% respondentów było przeciwnego zdania. W dalszej części tego pytania ankietowanych poproszono o wskazanie, w jaki sposób następuje wzrost jakości świadczonych usług. Najczęściej pojawiające się odpowiedzi ujęto w tab. 2. Wielokrotność wskazań na dany rodzaj działania posłużyła stworzeniu ich rankingu.

Tab. 2. Działania sprzyjające wzrostowi jakości usług i miejsce w rankingu według liczby wskazań

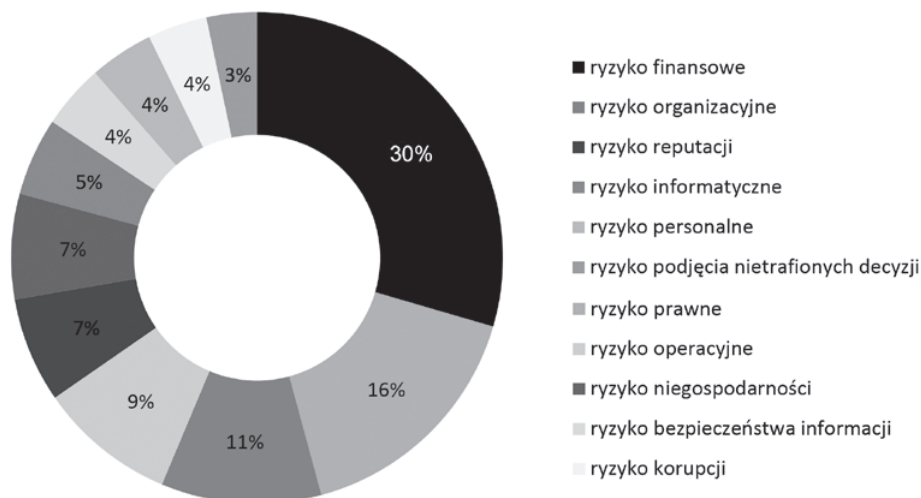
Rodzaj działania	Liczba wskazań na dane działanie	Udział (%)	Miejsce w rankingu
Terminowość wydawanych decyzji	13	11,6	IV
Szybki przepływ informacji	11	9,8	VI
Sprawna komunikacja	12	10,7	V
Szybka obsługa klienta (petenta) i jej jakość	20	17,9	II
Etyka działania pracowników instytucji (jednostki)	4	3,6	VIII
Zmiany rozwiązań systemowych	28	25,0	I
Wzrost wiedzy i kwalifikacji pracowników	18	16,1	III
Przejrzyste procedury	6	5,3	VII
Ogółem	112	100,0	–

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Analizując dane z tab. 2, można stwierdzić, że podstawowe znaczenie dla wzrostu jakości świadczonych usług według wskazań badanych jednostek mają przede wszystkim zmiany rozwiązań systemowych, a następnie szybka obsługa klienta i jej jakość oraz wzrost wiedzy i kwalifikacji pracowników. Nie można pominąć kolejnych działań, tj. terminowości wydawanych decyzji, sprawnej komunikacji czy szybkiego przepływu informacji.

Audyty wewnętrzne ukierunkowane są na identyfikację i zapobieganie różnego rodzaju ryzykom. 88,4% ankietowanych potwierdziło to ukierunkowanie. Zarówno odpowiedź NIE, jak i brak odpowiedzi w tym pytaniu miało swoje powiązanie z negatywnymi odpowiedziami o braku przydatności audytu w ich jednostce. Rodzaje ryzyk, które ankietowani wymieniali najczęściej, przedstawiono na rys. 2.

Praktyka pokazuje, że nie ma jednego rodzaju ryzyka. W badanych jednostkach zidentyfikowano 11 jego rodzajów. Wśród nich znalazło się ryzyko finansowe, prawne i organizacyjne. Nie bez znaczenia jest także ryzyko reputacji i korupcji.

Rys. 2. Rodzaje ryzyka wskazywanych przez badane jednostki

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Ciekawe odpowiedzi uzyskano również w kwestii pytania dotyczącego publikacji wyników prac audytu i sprawozdań. Głosy w tej materii były podzielone. Część ankietowanych kategorycznie była przeciwna publikowaniu sprawozdań z audytu. Część natomiast twierdziła, że „raport z audytu stanowi informację publiczną, zatem powinien być udostępniany”. Niektórzy wskazywali tylko na częściową publikację wyników: „Nie wszystkie wyniki i nie w pełnym zakresie, aby uniemożliwić ich polityczne wykorzystanie i manipulowanie wynikami”.

Podsumowanie

Audyt wewnętrzny jako instytucja wywiera znaczący wpływ na funkcjonowanie jednostki, w której jest prowadzony. Praktyka pokazuje, że przynosi wiele pozytywnych elementów dla podniesienia jakości zarządzania daną jednostką. Wyniki przeprowadzonego badania wskazują na pozytywne i negatywne aspekty funkcjonowania audytu wewnętrznego. Z jednej strony podkreśla się, że audyt stanowi skuteczne narzędzie wspomagające jednostkę, wpływa na jej prawidłowe funkcjonowanie, identyfikację ryzyk i wzrost jakości świadczonych usług. Wielu kierowników twierdzi, że wbrew początkowym wątpliwościom pozytywnie oceniają instytucję audytu wewnętrznego jako instrumentu zapobiegającego negatywnym konsekwencjom nieprawidłowej realizacji zadań. Z drugiej strony pojawiają się stwierdzenia, że audyt wewnętrzny w dalszym ciągu jest niedoceniany przez kierownictwo jednostki, często „szefowie” nie potrafią korzystać z doświadczeń i wiedzy audytorów. Ponadto

istnieje zbyt duże sformalizowanie i obowiązek szczegółowego dokumentowania podejmowanych działań. Wskazuje się również na to, że audyt często traktowany jest jako obowiązek ustawowy, a nie element wsparcia dla jednostki, a sam audytor jest ignorowany, uważany za niepotrzebny bądź uznawany za konkurencję dla zarządzających jednostką. Może to wynikać z małej wiedzy i świadomości kierowników jednostek na temat roli audytu wewnętrznego.

Mimo że instytucja audytu przyczynia się do lepszego zarządzania oraz uzyskiwania dodatkowych korzyści, nadal istnieje konieczność doskonalenia jego działań w praktyce podmiotów sektora samorządu terytorialnego.

Ograniczenia ram tekstu nie pozwalają na pełne przedstawienie wyników przeprowadzonego badania, lecz autorka artykułu wyraża nadzieję, iż przeprowadzona analiza przyczyni się do lepszego postrzegania instytucji audytu wewnętrznego w jednostkach sektora samorządowego i posłuży jako przyczynek do dalszych badań nad instytucją audytu wewnętrznego w Polsce.

Bibliografia

- Adeniyi A.A., *Auditing and Investigations*, Wyse Associates Ltd., Lagos 2004.
- Awuah P.K., *Factors determining External Auditors Reliance on Internal Audit Work in the Ghanaian Public Sector*, "International Journal of Marketing, Financial Services & Management Research" 2015, Vol. 4(11).
- Ciak J.M., *Experiences of Selected Public Finance Sector Entities Gained on Internal Audit Functioning in Poland – Research Findings*, "Journal of Scientific Research and Report" 2016a, Vol. 10(6).
- Ciak J.M., *Internal audit as an Instrument of Support for the Public and Private Sector*, "Torun Business Review" 2016b, Vol. 15(4).
- Ciak J., Gotowska M., Goździewska A., Jakubczak A., Korelewska E., Michalska A., Morawska A., Voss G., Wyszowska A., *Współczesne wyzwania gospodarki*, UTP, Bydgoszcz 2016.
- Ciak J.M., Voss G., *Rola audytu wewnętrznego w sektorze publicznym i prywatnym – wyniki badań w zakresie problemów wdrażania i korzyści z wykorzystania audytu wewnętrznego* (w druku).
- Filipiak B., *Audyt wewnętrzny jako podstawa kontroli i racjonalizacji gospodarki finansowej jednostek samorządu terytorialnego*, [w:] J. Głuchowski, A. Pomorska, J. Szołno-Koguc (red.), *Uwarunkowania i bariery w procesie naprawy finansów publicznych*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007.
- Flynn B.B., Schroeder R.G., Sakakibara S., *A Framework for Quality Management Research and an Associated Measurement Instrument*, "Journal of Operations Management" 1994, No. 11.
- Kiziukiewicz T., Sawicki K., *Audyt systemu kontroli zarządczej*, [w:] T. Kiziukiewicz (red.), *Zasady audytu wewnętrznego w sektorze finansów publicznych*, Difin, Warszawa 2012.
- Moeller R., *Nowoczesny audyt wewnętrzny*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2015.
- Standards of the Professional Practice of Internal Auditing*, "Internal Auditor" 2001, No. 1.
- Szymańska H., *Ogólne zagadnienia audytu wewnętrznego* [w:] T. Kiziukiewicz (red.), *Audyt wewnętrzny w jednostkach sektora finansów publicznych*, Difin, Warszawa 2007.
- Szymańska H., *Ogólne zagadnienia audytu wewnętrznego*, [w:] T. Kiziukiewicz (red.), *Audyt wewnętrzny w jednostkach sektora finansów publicznych*, Difin, Warszawa 2009.
- Tyrańska M., *Audyt wewnętrzny jako narzędzie oceny działalności przedsiębiorstw*, [w:] E. Piwoni-Krzeszowska, T. Małkus (red.), *Współczesne problemy zarządzania organizacjami*, Mfiles.pl, Kraków 2014.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. 2009, nr 157, poz. 1240).

Van Gansberghe C.N., *Internal auditing in the public sector: A consultive forum in stores up best practices for government audit professional in the developing nations*, "Internal Auditor" 2005, Vol. 62(4).

Waściński T., Sławińska J., *Audyty wewnętrzny wspomagający zarządzanie sektorem publicznym – główne problemy i propozycje usprawnień*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Seria Administracja i Zarządzanie” 2013, z. 97.

Identification of Problems and Benefits of Internal Audit Implementation in Local Government Entities. Research Results

Internal audit in Poland is an institution recognized by both the law and the Polish public finance and finance law doctrine, and it has been functioning for over fifteen years. However, both its practice and its legal environment is a source of numerous problems experienced by both entities subject to internal auditing and by auditors themselves. The aim of the article is to identify activities, problems and benefits of implementing auditing in local government entities, to identify the types of risk and to create a ranking of activities influencing the increasing of the quality of public services. So that the indicated objective could be achieved, in 2016 a survey which was the continuation of the pilot study started in 2015 was conducted. The survey covered other local government entities in 14 voivodeships. The results provided a broader view of the institution of audit and its role in the self-government sector. The study contributed to identifying the risks and activities facilitating the improvement of a given entity's functioning and increasing the quality of services delivered by public entities.

Identyfikacja problemów i korzyści z wdrożenia audytu wewnętrznego w jednostkach samorządu terytorialnego. Wyniki badań

Audyty wewnętrzny w Polsce jest instytucją znaną obecnie zarówno prawu, jak i polskiej doktrynie finansów publicznych oraz prawa finansowego i funkcjonuje już ponad 15 lat. Jednakże praktyka audytu i jego otoczenie prawne przysparzają wielu problemów jednostkom, które są objęte audytem wewnętrznym, a także samym audytorom. Celem opracowania jest identyfikacja działań, problemów i korzyści z wdrożenia audytu w jednostkach samorządu terytorialnego, rozpoznanie rodzajów ryzyka i stworzenie rankingu działań wpływających na wzrost jakości świadczonych usług publicznych. Dla realizacji wskazanego celu w 2016 r. przeprowadzono badanie ankietowe, które było kontynuacją rozpoczętych w 2015 r. badań pilotażowych. Badaniem objęto kolejne jednostki samorządu terytorialnego z 14 województw. Uzyskane wyniki pozwoliły na szersze spojrzenie na instytucję audytu i jej rolę w sektorze samorządowym. Analiza przyczyniła się do zidentyfikowania ryzyk i działań sprzyjających poprawie funkcjonowania danej jednostki i wzrostowi jakości usług świadczonych przez jednostki publiczne.